

جایگاه آموزش چند فرهنگی در آموزش مدرسه ای و آموزش عالی

لادن سلیمی^۱، الهام شریعتی^۲

^۱ استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساری

^۲ دانشجوی مقطع دکتری دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساری (نویسنده مسئول)

چکیده

امروزه نظریه پردازان و محققان، یادگیری و تربیت را مقوله ای فرهنگی می دانند و باور بر این است که یادگیرنده، محتوای آموزشی را در بافت فرهنگی خویش دریافت و تفسیر می کند. از آنجا که یادگیرنده ممکن است به گروه های فرهنگی مختلفی تعلق داشته باشد، بافت فرهنگی یکپارچه و یکدست نیست و بدین ترتیب، آموزش چندفرهنگی ضرورت پیدا می کند. پژوهش های مختلفی در ایران به بررسی کم و کیف آموزش چندفرهنگی در مدارس پرداخته اند و پژوهش حاضر به بررسی روش شناختی و محتوایی این پژوهش ها پرداخت تا نظریه زیربنایی آن ها را مشخص کند. هدف از این پژوهش بررسی جایگاه چندفرهنگی در آموزش مدرسه ای و آموزش عالی است. پیش فرض این تحقیق این است که یادگیری های آموزش مدرسه ای در زمینه آموزش چند فرهنگی برآموزش عالی تاثیرگذار بوده و نوع یادگیری های دانش آموزان در گسترش فضای سازگاری و توافق میان فرهنگ ها و یا ایجاد مانع در آموزش عالی موثر است. روش پژوهش از نوع تحقیقات کیفی (توصیفی-تحلیلی) و به شیوه تحلیل اسنادی صورت گرفته است مطالب جمع آوری شده از طریق تحقیق کتابخانه ای و جستجو در محیط های وب مورد مطالعه و تحلیل قرار گرفته اند. پژوهش زمینه های خانوادگی و اجتماعی در استهزای سایر فرهنگ ها، احساس برتری و تعصبات، ضعف اطلاعات دینی در خصوص برابری و برادری همه انسانها، ضعف اطلاعات دانش آموزان از شخصیت ها و آثار فرهنگی برجسته را نشان می دهد. این مسائل می تواند فضای سازگاری و توافق میان فرهنگ ها، نگاه عقلانی به فرهنگ ها و پرهیز از انحصار گرایی فرهنگی در آموزش عالی را با دشواری همراه ساخته است.

واژه های کلیدی: جایگاه آموزش چند فرهنگی، آموزش مدرسه ای، آموزش عالی

مقدمه

جهان حاضر در برگرنده اقوام و فرهنگ های گوناگون است. که آموزش دانش آموزان این فرهنگ ها، پیچدگی های فراوان دارد. اینکه کشور ایران جامعه ای متشکل از تکثر فرهنگی است واقعیتی غیر قابل تردید است. و همچنین، در قانون اساسی ایران، بر زمینه پذیرش قومیت ها، همبستگی ملی و رعایت تفاوت های زبانی تاکید شده است، بنابراین باید از تفاوت های فرهنگی به وجد آیم نه اینکه آن ها را بیگانه تلقی کنیم زیرا نادیده گرفتن کثرت فرهنگی از عواملی است که وحدت ملی و اسلامی ایران را به خطر می اندازد. براین اساس، شواهد پژوهشی درخصوص روابط بین فرهنگی بیانگر برتری فرهنگ فارسی در مقایسه با فرهنگ های ترک، کرد، بوده است. صادقی (۱۳۸۹). درواقع این عدم توجه، باعث از بین رفتن ارزش های بومی شده است. واقعیت این است که شناخت نیازهای محلی یک ضرورت اجتناب ناپذیر است.

آموزش چند فرهنگی عبارت است از توصیف یک رویداد آموزشی که کثرت گرایی فرهنگی را ارج نهاده و نیازهای آموزشی جامعه ای که ترکیبی از فرهنگ های متعدد است را تصدیق نماید (اسپندر، ۲۰۰۹)^۱ بسیاری از مربیان، وجود تنوع فرهنگی در یک نظام آموزشی را به عنوان یک فرصت قلمداد میکنند (آسانته، ۱۹۹۲)^۲

آموزش چند فرهنگی نوعی رویکرد آموزشی است که تنوع قومی و فرهنگی را در جامعه به رسمیت می شناسد. (بنکس، ۲۰۱۱)^۳ نتایج تحقیقات انجام گرفته در زمینه آموزش چند فرهنگی تاثیر آموزش در کلاس درس و همچنین در سطح کشور و جامعه جهانی نشان داده است باگچ (۲۰۱۰)^۴ در مقاله مفهوم آموزش چند نژادی در میان معلمان ونحوه اجرا در مدارس ودانشگاهها به این نتیجه دست یافتند که اجرای طرح آموزش چند فرهنگی باید در ساختار تمام مدارس افزایش یابد. همزیستی مسالمت آمیز عادلانه به عنوان هدف تربیتی نگرش خشونتی دانش آموزان را تغییر داد و زمینه را برای شکل دهی نگرش آنان جهت بر پذیرش زیست مسالمت آمیز در جامعه ای که درگیر خشونت های ناشی از تعارضات گوناگون قومی، نژادی، عقیدتی، سیاسی و..... است فراهم میسازد و در آنها اشتیاق و تعهد جهت برقراری روابط همکاران با دیگر گروهها را ایجاد میکند و جامعه را به سمت تعادل پیش میرد. هاشمی و همکاران (۱۳۸۹) آموزش چند فرهنگی را گام مهم برای آموزش شهروندی معرفی کرده اند که نتیجه گیری آنها نشان داد با وجود تنوع اقوام مختلف در ایران و استفاده از برنامه های درسی مشترک برای تمام قومیت ها توجه نشده است. احمدی و همکاران (۱۳۹۲).

فلسفه اصلی تاسیس مدارس و پیاگیری نظام آموزش مدرسه ای نیز در گسترده ترین برداشت خود عبارت است از انتقال، توسعه و بهسازی میراث فرهنگی بنابراین بدیهی است که ارزشهای اجتماعی و فرهنگی یک جامعه اثر فاطعی بر برنامه های درسی

آموزش مدرسه ای و نه‌ایتا آموزش عالی داشته باشد(فتری و اجارگاه، ۱۳۸۳) دانشگاهها نیز به عنوان یک محیط فرهنگی دارای تنوع قومیت ها، خرده فرهنگ ها، سلیقه ها، افکار، ذائقه ها، و گرایش های سیاسی و اجتماعی مختلف میباشند. مدیریت این محیط باید بر اساس الگوی سنجیده یا مبانی نظری متقن صورت گیرد که از جمله این مبانی نظری، مباحث چند فرهنگی است (رستمی، ۱۳۸۸) بنابراین در جامعه مدرن امروزه یک مجموعه از فرهنگ ها و هنجارهای جورواجور و مختلف در کنار هم قرار گرفته اند که غالباً با هم همسو و تقویت کننده یکدیگر نبوده، بلکه در تضاد و در کنار هم قرار میگیرند. رفیع پور، (۱۳۸۵) هدف از آموزش چند فرهنگی کمک به دانش آموزان جهت توسعه مهارت های تصمیم گیری و اقدامات اجتماعی است بنکس (۲۰۱۱) اگر کلاس های درس چند فرهنگی اجرا شود دانش آموزان در این محیط ها کمتر به خاطر اختلاف و تفاوت های نژادی آسیب می بینند و از هرگونه بی عدالتی و نابرابری تحصیلی دور می شوند. غریبی و همکاران (۱۳۸۸)

در محیط های چند فرهنگی که آموزش مبتنی بر فرهنگ صورت میگیرد تأثیرات مثبت در دانش آموزان و به خصوص افت تحصیلی در دانش آموزان تا حدودی برطرف می شود. ونلینن (۲۰۱۰)

اهداف

هدف پژوهش: هدف از این پژوهش بررسی جایگاه آموزش چند فرهنگی در آموزش مدرسه ای و آموزش عالی میباشد.

سوالات پژوهش :

سوال ۱: آموزش چند فرهنگی چه جایگاهی در آموزش مدرسه ای دارد؟

سوال ۲: آموزش چند فرهنگی چه جایگاهی در آموزش عالی دارد؟

روش پژوهش :

روش پژوهش در این تحقیق از نوع تحقیقات کیفی (توصیفی-تحلیلی) و به شیوه تحلیل اسنادی صورت گرفته است. مطالب جمع آوری شده از طریق تحقیق کتابخانه ای و جستجو در محیط های وب مورد مطالعه و تحلیل قرار گرفته اند. این روش، روشی تام و هم تکنیکی برای تقویت سایر روش های کیفی در پژوهش علوم انسانی مورد توجه میباشد. انوریان (۱۳۹۶) در این روش پژوهشگر داده های پژوهشی خود را درباره کنشگران، وقایع و پدیده های اجتماعی، از بین منابع و اسناد جمع آوری میکند. چنین روشی پیشینه های پژوهش های بعدی را فراهم می آورد. ایمان ونوشادی (۱۳۹۰)

بررسی سوال اول : آموزش چند فرهنگی چه جایگاهی در آموزش مدرسه ای دارد؟

جدول شماره ۱ : ضعف آموزش چند فرهنگی در مدارس . صادقی(۱۳۸۹)

چند فرهنگی در رویدادهای مدرسه نظیر مراسم صبحگاه، زنگ های تفریح، ورزش و غیره در اسناد و مدارک مانند بخش نامه ها آیین نامه های اجرایی و آموزشی در مکانها نظیر کلاسها، راهروها، اتاق معاونت، مدیریت، سایت رایانه و همچنین اشیا مدرسه مانند تابلوها، سیطره آزمونهای استاندارد و رقابت های فردی دانش آموزان با یکدیگر قابل مشاهده بوده است. در این فضای رقابت فردی و کسب نمره که حتی به قیمت حذف دیگران جریان داشته است و آموزش چند فرهنگی که لازمه آن درک، پذیرش، و همدلی و روابط سازنده میان فرگیران است جایگاه مناسبی ندارد. لطف آبادی(۱۳۹۰)

امروزه نظریه پردازان و محققان، یادگیری و تربیت را مقوله ای فرهنگی می دانند و باور بر این است که یادگیرنده، محتوای آموزشی را در بافت فرهنگی خویش دریافت و تفسیر می کند. از آنجا که یادگیرنده ممکن است به گروه های فرهنگی مختلفی تعلق داشته باشد، بافت فرهنگی یکپارچه و یکدست نیست و بدین ترتیب، آموزش چند فرهنگی در مدارس ضرورت پیدا می کند. یادگیری های آموزش مدرسه ای در زمینه چند فرهنگی بر آموزش عالی تأثیرگذار بوده و دانش آموزان فارغ التحصیلان از آموزش مدرسه ای به عنوان برون داد نهایی آموزش عمومی، وارد دانشگاه شده و نوع یادگیری های آنان در گسترش فضای سازگاری و توافق میان فرهنگ ها و یا ایجاد چالش در این خصوص تأثیرگذار می باشد آموزش مدرسه ای دارای جایگاه ضعیفی بوده و این مسئله می تواند زمینه ساز بازتولید نگرش طبقاتی، جدایی افتادن بین فراگیران، به حاشیه راندن برخی از فرهنگ ها و قومیت ها و عدم درک متقابل دانش آموزان فرهنگ های مختلف گردد. احمدی و همکاران(۱۳۹۲)

در زمینه آموزش	ربط دادن عملکرد		در آموزش مدرسه ای به	
چند فرهنگی	تحصیلی ضعیف با نوع	ضعف در آشنا نبودن معلمان	دلیل رقابت های	ضعف آموزش
چیزی باید در	فرهنگ فراگیران توسط	با قومیت ها و فرهنگ های	فردی، مشارکت و همکاری	چند فرهنگی
برنامه ها باشد که	معلمان، که باعث تضعیف	مختلف که ناشی از تربیت نا	دربین فراگیران ضعیف	در مدارس
نیست (برنامه	فرایند یاددهی-یادگیری	صحیح معلمان می باشد	می باشد	
درسی پوچ)	میشود.			

بررسی سوال ۲:

آموزش چند فرهنگی چه جایگاهی در آموزش عالی دارد؟:

جدول شماره ۲: ضعف آموزش چند فرهنگی در آموزش عالی. صادقی (۱۳۸۹)

ضعف آموزش چند فرهنگی در آموزش عالی	آموزش چند فرهنگی در مدارس بر آموزش عالی تاثیرگذار است ونوع یادگیری دانش آموزان در گسترش فضای سازگاری و توافق میان فرهنگ ها و با ایجاد مانع در آموزش عالی موثر است.	ضعف در محتوای کتابها جهت آگاهی اساتید ودانشجویان از اقوام ها و فرهنگ های مختلف وعدم آگاهی دانشجویان واساتید بدلیل عدم محتوا در کتابها	ضعف در برگزاری برنامه های متنوع جهت آشنایی افراد با فرهنگ ها، آداب و رسوم وقومیت های مختلف	ضعف در نگرش طبقاتی، جدایی افتادن بین فراگیران، به حاشیه راندن برخی از فرهنگ ها و قومیت ها و عدم درک متقابل دانش آموزان فرهنگ های مختلف
---	---	---	--	--

برنامه های آموزش چند فرهنگی چندان اثربخش نبوده اند که یک دلیل بسیار مهم اینست که فراهم نبودن زیر ساخت های لازم جهت آموزش چند فرهنگی میباشد بخشی از این زیر ساختها مربوط به بسترهای اجتماعی، فرهنگی، سیاسی خارج از دانشگاهها هستند. دانشگاهها می توانند رویکردی را اتخاذ کنند که در راستای پاسخگویی به نیازهای فکری، اجتماعی، فرهنگی، و فنی جامعه خود حرکت کنند سیاست ها و برنامه های دانشگاهی باید آینه ای از مطالبات و خواسته های ملی و محلی باشد. دانشگاهها میتوانند سیاست های خود را به سمت نیازهای منطقه ای و محلی و فرهنگی حرکت دهند. باید نیروی انسانی در دانشگاهها نیز باید دارای پتانسیل لازم برای محیط های چند فرهنگی باشد و با جذب اساتیدی با فرهنگ ها، قومیت ها، مذهب های مختلف میتوان بازدهی و یادگیری آموزشی را بالا برد و همچنین به نیازها و خواسته های دانشجویان پاسخ داد. در محیطهای دانشگاهی، آموزش چند فرهنگی سبب توسعه آگاهانه و به رسمیت شناختن فرهنگ خود و دیگران؛ توسعه درک شباهت و تفاوت های میان فرهنگ ها، کسب مهارت در تجزیه و تحلیل تنش های به وجود آمده در روابط بین گروه ها، تدوین و فرموله کردن راه حل های خلاق و جدید برای مسائل فردی و اجتماعی و ترویج نگرش مثبت نسبت به خود و دیگر گروه های فرهنگی و قومی می گردد و این مهم در ایجاد فضای سازگاری و توافق میان فرهنگ های مختلف مؤثر است. فاضلی (۱۳۸۷)

یافته های پژوهش:

براساس یافته های بدست آمده درخصوص پاسخ سوال یک، آموزش چندفرهنگی در آموزش مدرسه ای دارای جایگاه ضعیفی بوده و این مسئله میتواند زمینه ساز باز تولیدنگرش طبقاتی، جدایی افتادن بین فراگیران، به حاشیه راندن برخی فرهنگ ها، و قومیت ها، و عدم درک متقابل دانش آموزان فرهنگ های مختلف گردد این وضعیت با آموزش چندفرهنگی که نیازمند درک و پذیرش و همدلی و روابط سازنده میان فراگیران فرهنگ های مختلف است، تفاوت زیادی دارد و به نظر میرسد دانش آموزان دوره متوسطه به عنوان برون داد نهایی آموزش و پرورش که بخشی از آنان جهت ادامه تحصیل وارد آموزش عالی خواهند شد، از آموزش لازم درخصوص تعامل با دانشجویان قومیت ها، فرهنگ ها و نژادهای مختلف برخوردار نیستند. (غریبی، ۱۳۸۸)

نتیجه گیری :

امروزه مسولیت آموزش و پرورش اینست که از هر فرد پشتیبانی کند. تا به درک عناصر فرهنگ خود نائل آید و هر جامعه ای که به بلوغ فرهنگی خود اهمیت میدهد سعی میکند آنرا به جوانان نشان دهد و نمیتوان انتقال فرهنگ را به تصادف واگذار کرد. عبدلی و همکاران (۱۳۸۸).

آموزش مدرسه ای دارای جایگاه ضعیفی بوده و این مسئله می تواند زمینه ساز باز تولید نگرش طبقاتی، جدایی افتادن بین فراگیران، به حاشیه راندن برخی از فرهنگ ها و قومیت ها و عدم درک متقابل دانش آموزان فرهنگ های مختلف گردد. این وضعیت با آموزش چند فرهنگی که نیازمند درک، پذیرش و همدلی و روابط سازنده میان فراگیران فرهنگ های مختلف است، تفاوت زیادی دارد و به نظر می رسد دانش آموزان دوره متوسطه به عنوان برون داد نهایی آموزش و پرورش که بخشی از آنان جهت ادامه تحصیل وارد آموزش عالی خواهند شد. جانسون (۲۰۱۱)، ۶ از

آموزش لازم در خصوص تعامل با دانشجویان فرهنگ ها، قومیت ها و نژادهای مختلف برخوردار نیستند. وجود زمینه های خانوادگی و اجتماعی استهزاء سایر فرهنگ ها، احساس برتری و تعصبات فرهنگی؛ ضعف اطلاعات دینی در خصوص برابری و برادری همه انسان ها، ضعف اطلاعات دانش آموزان از شخصیت ها و آثار فرهنگی برجسته را نشان میدهد. این مسائل می تواند فضای سازگاری و توافق میان فرهنگ ها، نگاه عقلانی به فرهنگ ها و پرهیز از انحصارگرایی فرهنگی در آموزش عالی را با دشواری همراه ساخته و زمینه ساز کاهش خزانه فرهنگ ملی در اثر بی اعتنائی به عناصر اساسی فرهنگ های بومی گردیده و بحران هویت در شهروندان ایرانی را فراهم آورد.

پیشنهادهای :

در این خصوص میتوان به راهبردهایی نظیر پرورش نگرش ها، روش ها، عادات و مهارتها به منظور کاهش اختلافات فرهنگی، ارتقا دانش شاگردان درباره فرهنگ های مختلف و بکارگیری تجارب علمی جهت آموزش فرهنگ های مختلف اشاره نمود. باید کتابهای دانشگاهی دربرگیرنده نگاه منفی، سوگیرانه، و جانبدارانه درباره خرده فرهنگ ها نباشد. برنامه های آموزشی باید به گونه ای باشد که تمام فرهنگ ها را تحت پوشش قرار دهد و باید بگونه ای عرضه شود که تا حد ممکن از تعصبات و تنگ نظری ها به دور باشد و افراد با فرهنگ های متفاوت را با روشی فراگیر مدنظر قرار دهد. لازم است که این استقلال و آزادی به دانشگاهها داده شود تا دوشادوش تعهد و پاسخگویی آنها به وحدت ملی و فرهنگی کشور، متعهد و پاسخگوی نیازهای منطقه ای و محلی خاص نیز باشد. و همچنین معلمان آموزش لازم برای تدریس در شرایط متنوع فرهنگی، قومی و زبانی را دریافت کنند برای تحقق این امر در وهله نخست باید از وجود این تنوع ها آگاه باشند و فرهنگ ها و زبان ها و اقوام مختلف کشور را بشناسد و با شرایط آن آشنا باشند در دوره های تربیت معلم و همچنین دور های / آموزشی ضمن خدمت آموزش لازم جهت تدریس در مدرسه را ببینند.

"در مجموع می توان گفت به ویژه در محیطهای دانشگاهی، آموزش چند فرهنگی سبب توسعه آگاهانه و به رسمیت شناختن فرهنگ خود و دیگران؛ توسعه درک شباهت و تفاوت های میان فرهنگ ها، کسب مهارت در تجزیه و تحلیل تنش های به وجود آمده در روابط بین گروه ها، تدوین و فرموله کردن راه حل های خلاق و جدید برای مسائل فردی و اجتماعی و ترویج نگرش مثبت نسبت به خود و دیگر گروه های فرهنگی و قومی می گردد و این مهم در ایجاد فضای سازگاری و توافق میان فرهنگ های مختلف مؤثر است یادگیری های آموزش مدرسه ای در زمینه چند فرهنگی بر آموزش عالی تأثیرگذار بوده و دانش آموزان فارغ التحصیلان از آموزش مدرسه ای به عنوان برون داد نهایی آموزش عمومی، وارد دانشگاه شده و نوع یادگیری های آنان در گسترش فضای سازگاری و توافق میان فرهنگ ها و یا ایجاد چالش در این خصوص تأثیرگذار می باشد.

منابع :

- احمدی سه رکاو، یعقوبی، سلام، قادری، مصطفی (۱۳۹۲). برنامه درسی چند فرهنگی و آموزش شهروندی، همایش ملی آموزش و پرورش چند فرهنگی، ارومیه، انجمن مطالعات برنامه درسی ایران واحد استان آذربایجان غربی.
- انوریان، محمد (۱۳۹۶) راهنمای عمل پژوهش روایی (همراه با فعالیت های کارگاهی). چاپ اول، تهران، شورا.
- ایمان، محمد تقی نوشادی، محمود رضا (۱۳۹۰)، تحلیل محتوای کیفی، پژوهش، ۳ (۲)، ۴۴-۱۵.
- رفیع پور، فرامرز (۱۳۸۵). آنا تومی جامعه، مقدمه ای بر جامعه شناسی کاربردی. چاپ چهارم. تهران: سهامی انتشار
- صادقی، علیرضا، (۱۳۸۹) بررسی سند برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران براساس رویکرد آموزش چند فرهنگی فصلنامه مطالعات برنامه درسی، سال پنجم شماره

- عبدلی سلطان احمدی، جواد و صادقی، علیرضا (۱۳۹۴). طراحی و اعتبار بخشی الگوی برنامه درسی چندفرهنگی برای دوره تعلیم و تربیت عمومی در ایران، فصلنامه مطالعات برنامه درسی ایران ۱۰(۳۹)، ۷۱-۱۰۸
- لطف آبادی، حسین (۱۳۸۵). آموزش شهروندی ملیو جهانب همراه با تحکیم هویت ونظام ارزشی دانش آموزان. فصلنامه علمی-پژوهشی نوآوری های آموزشی. سال پنجم. شماره ۱۷.
- غریبی، حسن؛ قلی زاده، زلیخا؛ غریبی، جلال و فتحی آذر، اسکندر (۱۳۸۸). برنامه درسی چند فرهنگی در آموزش عالی، نهمین همایش سالانه انجمن مطالعات برنامه درسی ایران.
- فاضلی، نعمت الله، (۱۳۸۷)، فرهنگ ودانشگاه، چاپ اول، تهران: ثالث. ۱۸، ۲۱۴، ۱۸۹
- فتحی واجارگاه، کوروش، (۱۳۸۴) برنامه درسی به سوی هویت های جدید، (شرحی بر نظریات معاصر برنامه درسی) جلد اول، چاپ اول، انتشارات آییژ.
- هاشمی، سیدجلال وهمکاران (۱۳۸۹) تعلیم وتربیت در راستای همزیستی مسالمت آمیز عادلانه، بررسی هدف تربیتی، مجله علوم تربیتی دانشگاه چمران اهواز، دوره ششم، سال هفدهم، شماره ۱، صص ۲۶-۳.
- Asante T.M (1992)-Afrocentric curriculum Educational Leadership. 49
- Banks, J. A. (2003). Teaching literacy for social justice and global citizenship. Language Arts, 81(1), 18-19.
- Banks, J.A. (2011). Teaching strategies for ethnic studies. (9th Ed.). Boston: Allyn & Bacon
- Johnson, O. (2011). Does multicultural education improve student racial attitudes? Journal of Studies 42(8), 1252-1274.
- Spindler, G. and L. (Eds.). (۲۰۰۹). Pathways to Cultural Awareness: Cultural Therapy with Teachers and Students. Thousand Oaks, CA: Corwin.
- Venalainen, S. (2010). Interaction in the multicultural classroom: Towards culturally sensitive home economics education.
- Bagotch, (2010) conceptualizations of multicultural education among teachers: implications for practice in universities and schools journal of social psychology.